

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
Київська православна богословська академія
Інститут церковної історії

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Національний заповідник «Софія Київська»

ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

*Збірник статей.
До 400-річчя з часу
відновлення
православної
ієрархії Київської
митрополії
Єрусалимським
патріархом
Феофаном*

Київ – 2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Митрополит Київський і всієї України ЕПІФАНІЙ**,
доктор наук з богослів'я, професор – співголова редколегії;
Митрополит Львівський і Сокальський ДИМИТРІЙ (Рудюк),
доктор церковно-історичних наук, професор – співголова редколегії;
протоієрей Олександр ТРОФИМЛЮК,
доктор наук з богослів'я, професор – співголова редколегії;
Георгій Володимирович ПАПАКІН,
доктор історичних наук – співголова редколегії;
Неля Михайлівна КУКОВАЛЬСЬКА, генеральний директор Національного
заповідника «Софія Київська» – співголова редколегії;
Віктор Анатолійович БРЕХУНЕНКО, доктор історичних наук, професор;
Ігор Борисович ГИРИЧ, доктор історичних наук;
протоієрей Віталій КЛОС, доктор наук з богослів'я, професор;
Вячеслав Васильович КОРНІЄНКО, доктор історичних наук;
протоієрей Костянтин ЛОЗІНСЬКИЙ, доктор наук з богослів'я, професор;
протоієрей Юрій МИЩИК, доктор історичних наук,
доктор церковно-історичних наук, професор;
Валентина Миколаївна ПІСКУН, доктор історичних наук, професор;
Ірина Миколаївна ПРЕЛОВСЬКА, доктор історичних наук,
доктор церковно-історичних наук, професор;
Олександр Назарович САГАН, доктор філософських наук, професор;
Віталій Володимирович ШЕВЧЕНКО, доктор філософських наук, професор;
Дмитро Сергійович ГОРДІЄНКО, кандидат історичних наук;
протоієрей Ярослав РОМАНЧУК, кандидат наук з богослів'я, доцент;
Святослав Михайлович ЧОКАЛЮК, кандидат наук з богослів'я, професор.

П-68 **Православ'я в Україні**. До 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії Київської митрополії Єрусалимським патріархом Феофаном: Збірник статей / Під ред. д. н. з богосл., проф., Митрополита Київського і всієї України Епіфанія; д. н. з богосл., проф., прот. Олександра Трофимлюка; д. церк.-іст. н. проф., Митрополита Львівського і Сокальського Димитрія (Рудюка); д. іст. н. Г. В. Папакіна; Н. М. Куковальської та ін. – К., 2020. – [Вип. X]. – 708, [2] с.

ISBN 978-966-02-9587-2

Рекомендовано до друку

*вченою радою Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України
(протокол № 9 від 10 грудня 2020 року)
вченою радою Київської православної богословської академії
(протокол № 3 від 24 грудня 2020 року)*

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 23584-13424Р від 27 вересня 2018 р.

- © Київська православна богословська академія, 2020
- © Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2020
- © Автори статей, 2020

ЗМІСТ

ЗВЕРНЕННЯ БЛАЖЕННІЙШОГО ЕПІФАНІЯ, МИТРОПОЛИТА КИЇВСЬКОГО І ВСІЄЇ УКРАЇНИ, ПРЕДСТОЯТЕЛЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УКРАЇНИ ДО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	9
---	----------

БОГОСЛІВ'Я

<i>священик Андрій МАЛАНЯК</i> ЛЮДИНА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНА СКЛАДОВА ЕККЛЕСІЇ	17
--	-----------

КИЇВ – ДРУГИЙ ЄРУСАЛИМ

<i>Надія НІКІТЕНКО.</i> СОБОР СВЯТОЇ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ ЯК ОБРАЗ НОВОГО ЄРУСАЛИМА	26
--	-----------

<i>Мар'яна НІКІТЕНКО</i> ЄРУСАЛИМСЬКИЙ ТОПОС ТА ДЕРЖАВНИЦЬКО- РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ІДЕЇ У ЗАБУДОВІ ДАВНЬОГО КИЄВА	36
--	-----------

КОЗАЦТВО ТА ЦЕРКВА

<i>Митрополит Дмитрій РУДЮК</i> СВЯТИЙ БЛАГОВІРНИЙ ГЕТЬМАН ПЕТРО КОНАШЕВИЧ- САГАЙДАЧНИЙ І ЙОГО РОЛЬ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ІЄРАРХІЇ 1620/21 РР.	47
--	-----------

ЦЕРКОВНА ІСТОРІЯ

Протоієрей Михайл ЙОСИФЧУК

**СВЯТИЙ РІВНОАПОСТОЛЬНИЙ ПРАВИТЕЛЬ
РУСИ-УКРАЇНИ ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ:
АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО СТАТУСУ** 61

Олена РУСИНА

**СУПРАСЛЬСЬКИЙ МОНАСТИР В УКРАЇНСЬКОМУ
ДУХОВНОМУ КОНТЕКСТІ XVI–XVII СТ.** 72

Микола ШКРІБЛЯК, Ахрієпископ Паїсій (Володимир КУХАРЧУК)

**ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ІЄРАРХІЇ ТА
СПЕЦИФІКА ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ У ДИХОТОМІЇ
ПОЛЬСЬКО-МОСКОВСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ** 84

Валентина ЛОСЬ

**ТЯГЛІСТЬ ТРАДИЦІЙ: РОЗВИТОК ДАВНІХ
ПРАВОСЛАВНИХ КУЛЬТІВ В УНІАТСЬКІЙ ЦЕРКВІ
(ВОЛИНЬ, XVIII СТ.)** 97

Валентин КРИСАЧЕНКО

**ДІЯННЯ АРХИМАНДРИТІВ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ
ЛАВРИ В ОБОРОНІ ЄДНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ
(КІНЕЦЬ XVI – ПОЧАТОК XVII СТ.)** 108

Протоієрей Михайл ЙОСИФЧУК

**ДЕРЖАВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ЛОТОЦЬКОГО
НА ЧОЛІ ПОСОЛЬСТВА У ТУРЕЧЧИНІ 1918–1920 РР.
У СПРАВІ ВИЗНАННЯ АВТОКЕФАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ** 127

Диякон Микола РУБАН

**ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ОБСТАВИНИ
ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ЄПАРХІЙ УКРАЇНСЬКОЇ
СИНОДАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ НА ДОНБАСІ (1919–1926)** 147

Оксана ВИСОВЕНЬ

**ВИКОРИСТАННЯ ТОТАЛІТАРНИМ РЕЖИМОМ
РЕПРЕСИВНОЇ ПСИХІАТРІЇ У БОРОТБІ З
ВІРУЮЧИМИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.** 162

БІОГРАФІСТИКА. ПОСТАТІ В ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ

Олена ЯСИНЕЦЬКА

**ІНГІГЕРДА – ПРИНЦЕСА ШВЕДСЬКА,
ВЕЛИКА КНЯГИНЯ КИЇВСЬКА 173**

Валерій ЛАСТОВСЬКИЙ.

**ДІЯЛЬНІСТЬ МИТРОПОЛИТА ТИМОФІЯ ЩЕРБАЦЬКОГО
ТА КИЇВСЬКА МИТРОПОЛІЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ 198**

Вячеслав КУЗНЄЦОВ

**ЖИТТЯ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЗАСЛУЖЕНОГО ПРОФЕСОРА ЦЕРКОВНОГО ПРАВА
ОЛЕКСІЯ СТЕПАНОВИЧА ПАВЛОВА
(24.05.1832–28.08.1898) 205**

Павло ЯМЧУК

**МИТРОПОЛИТ ВАСИЛЬ ЛИПКІВСЬКИЙ: ДУХОВНИЙ
МИСЛИТЕЛЬ І ФУНДАТОР УАПЦ 223**

Лідія НЕСТЕРЕНКО

**ТРАГІЧНА ДОЛЯ СВЯЩЕНИКА
ВАСИЛЯ АНДРІЄВСЬКОГО 238**

ДЖЕРЕЛА. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО. ІСТОРІОГРАФІЯ

Наталія СОЛОНСЬКА

**ФРЕСКИ ТА МОЗАЇКИ КИЇВСЬКОГО СОФІЙСЬКОГО
СОБОРУ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ АТРИБУЦІЇ
ФОНДУ ЙОГО БІБЛОТЕКИ ХІ СТОЛІТТЯ 247**

Микола КАЛИХЕВИЧ

**ПРО ГРАМОТУ МИСАЇЛА, МИТРОПОЛИТА
КИЇВСЬКОГО, ДО ПАПИ СИКСТА IV /
Публікація Дмитра ГОРДІЄНКА 266**

Протоієрей Юрій МИЦИК, Інна ТАРАСЕНКО

**З «КНИГИ-АРХІВУ» СПАСО-ПРЕОБРАЖЕНСЬКОГО
МГАРСЬКОГО МОНАСТІРЯ XVII–XVIII СТ.
(ЛОХВИЦЯ) 320**

Вячеслав КОРНІЄНКО

- ПАМ'ЯТНА ДОШКА ПРО ПОБУДОВУ
БЛАГОВИЩЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ
КИРИЛІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ
(публікація епіграфічної пам'ятки XVIII ст.)** 353

Тетяна КОТЕНКО

- НЕВІДОМИЙ ПЕРЕКЛАД МИХАЙЛА КОМАРОВА
«СВЯТІ КИРИЛО І МЕФОДІЙ, СЛОВ'ЯНСЬКІ
АПОСТОЛИ» (1899)** 360

**БІБЛІОЛОГІЧНА, БОГОСЛОВСЬКА, ІСТОРИЧНА
СПАДЩИНА КМА–КДА**

Сергій ГОЛОВАЩЕНКО

- БІБЛІЙНІ СТУДІЇ В КИЇВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ АКАДЕМІЇ
(XIX – ПОЧ. XX СТ.) У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ:
РЕФЛЕКСІЇ ТА ПРАКТИКИ** 379

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Олена ПОХОДЯЦА

- ІКОНА «ІОАН БОГОСЛОВ З ЖИТІЯМИ»
ЛИПОВАНСЬКОГО ПИСЬМА** 391

Ірина МАРГОЛІНА

- РОДОВА ІКОНА СВЯТИТЕЛЯ ДИМИТРІЯ
РОСТОВСЬКОГО** 403

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОСТІ
В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Марія ПІРЕН

- ФЕНОМЕН ДУХОВНОСТІ ТА ОСВІЧЕНОСТІ
ЯК ЧИННИК ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
У ПРОБЛЕМНОМУ СВІТІ** 414

Лариса ПЛАТАШ

**ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: РЕФЛЕКСИВНА
ДУХОВНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ЧИ ВИРАЖЕНА ГУМАННІСТЬ
ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА?** 423

**НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
«КИЇВ – КОНСТАНТИНОПОЛЬ:
ДО ВИТОКІВ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я»**

31 січня 2020 року, м. Київ

Надія НІКІТЕНКО

**КНЯГИНЯ АННА ПОРФІРОРОДНА ЯК ІСТОРИЧНА
ПОСТАТЬ: НА ШЛЯХУ ДО КАНОНІЗАЦІЇ** 439

Протоієрей Сергій КОЛОТ

**ПЕРШІСТЬ КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОГО
ПАТРІАРХА І АВТОКЕФАЛІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ
ЦЕРКВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ
МІЖПРАВОСЛАВНИХ ВІДНОСИН** 457

Ігор ЛІХТЕЙ

**ВИСВІТЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ХРИСТІЯНІЗАЦІЇ
СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ У НАУКОВОМУ
ДОРОБКУ ФРАНТИШКА ДВОРНИКА** 464

Михайло НЕСІН

**ІНСТИТУТ КИЇВСЬКИХ АРХІМАНДРИТІВ
У ДОМОНГОЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД** 488

Протоієрей Михаїл ЙОСИФЧУК, Володимир АР'ЄВ

**ЗНОСИНИ З ВСЕЛЕНСЬКИМ ПАТРІАРХАТОМ
У СПРАВІ ВИЗНАННЯ АВТОКЕФАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ УРЯДОМ УНР** 509

Андрій КРАВЦОВ

**АРХІВИ ПРАВОСЛАВНИХ УСТАНОВ
ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ** 530

Зміст

Протоієрей Віталій КЛОС

**ПЕРШИЙ КИЇВСЬКИЙ АРХІПАСТИР У КОНТЕКСТІ
ОСКОЛЬДОВОГО ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ 541**

Ірина МАРГОЛІНА

**СВЯТІ КОСТЯНТИН ТА ЄЛЕНА – ПАТРОНИ
КНЯЗІВ-КТІТОРІВ КИРИЛІВСЬКОЇ ЦЕРКВИ КИЄВА 556**

Мар'яна НІКІТЕНКО

**ДАВНІЙ ЧИН НА ЗАСНУВАННЯ ХРАМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ІНФОРМАЦІЇ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОГО ПАТЕРИКА.
НОВІТНІЙ ІЄРОТОПІЧНИЙ ПІДХІД 576**

Ірина ВІЛЬЧИНСЬКА

**ІДЕЯ «МОГИЛЯНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ»
В АКАФІСТНИХ СЮЖЕТАХ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ 588**

Протоієрей Іван ГАРАТ

**ІДЕЇ ІСИХАЗМУ У СПАДЩИНІ
«АФОНСЬКОГО СТАРЦЯ» ІВАНА ВИШЕНСЬКОГО 603**

Тамара РЯСНАЯ

**«К СЕМУ ПРОШЕНІЮ ИКОНОПИСНЫЙ МАСТЕР
ВИЛЬМОНСТРАНДСКОЙ КУПЕЦ МАКАР ПЕШЕХОНОВ
РУКУ ПРИЛОЖИЛ». НА ЗАХИСТ МАКАРА ПЕШЕХОНОВА
ЯК РЕСТАВРАТОРА СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ 620**

БІБЛІОГРАФІЯ

Дмитро ГОРДІЄНКО

**ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ ЗБІРНИКІВ «ПРАВОСЛАВ'Я
В УКРАЇНІ» ЗА 2011–2020 РОКИ [ВИПУСКИ І–Х] 634**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 704

**ПАМ'ЯТНА ДОШКА ПРО ПОБУДОВУ
БЛАГОВІЩЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ
КИРИЛІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ
(публікація епіграфічної пам'ятки XVIII ст.)**

Стаття присвячена науковій публікації напису 1760 р. на шиферній плиті, в якому сповіщається про створення Благовіщенської церкви на другому ярусі дзвіниці Кирилівського монастиря. Епіграфічна пам'ятка XVIII ст. зберігається у фондовій збірці Національного заповідника «Софія Київська».

Ключові слова: *Кирилівський монастир, Благовіщенська церква, Феофан Жолтовський, Іван Григорович-Барський.*

Серед джерел для вивчення історії Благовіщенської церкви на другому ярусі дзвіниці Кирилівського монастиря чільне місце посідає пам'ятний напис, вирізаний на поверхні шиферної плити у 1760 р., в якому йдеться про історію створення цього храму, про його ктитора та будівничого. Ця епіграфічна пам'ятка XVIII ст., що зберігається у фондовій колекції Національного заповідника «Софія Київська» та представлена нині в експозиції музею «Кирилівська церква», неодмінно присутня у статтях чи монографіях, в яких мовиться про історію Кирилівської церкви та монастирських споруд, в тому числі й дзвіниці. Проте у таких працях одночасно з публікацією якісної фотографії плити, сам напис наведений або у вигляді неповного прочитання трьох нижніх рядків¹, або з пропусками декількох слів у середині та наприкінці, з одно-

¹ *Марголіна І., Ульяновський В.* Шедевр українського бароко – дзвіниця // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 2 (лютий). – С. 13; *Марголіна І., Ульяновський В.* Историческая судьба колокольной киевского Кирилловского монастыря // Софійські читання. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Пам'ятки Національного заповідника «Софія Київська» та сучасні тенденції музейної науки» (Київ, 24–25 листопада 2005 р.). – К., 2007. – С. 325.

часною помилковою передачею окремих літер по всьому тексту²; у науково-уніфікованому паспорті на музейний предмет (КН-3374), текст наведено повністю, проте й тут наявні декілька помилок у плані прочитання окремих слів та передачі низки літер³. У зв'язку з цим, зважаючи на виконання планових наукових тем з дослідження фондкових колекцій та вивчення і публікації джерел з історії пам'яток Національного заповідника «Софія Київська», об'єктивно існує необхідність повноцінного введення до наукового обігу епіграфічної пам'ятки XVIII ст.

Згадку про те, що саме ця плита знаходилась у дзвіниці, залишив М. Сементовський. Змалювавши поганий стан споруди, яка постраждала від пожежі у 1849 р., він пише про напис на кам'яній плиті, розташованій на другому поверсі дзвіниці, над дверима, що вели до існуючої раніше невеликої церкви, і напис цей повідомляє, що церква в ім'я Благовіщення Богородиці влаштована у 1760 р. стараннями Кирилівського ігумена Феофана Жолтовського⁴. Ця згадка важлива тим, що М. Сементовський дав опис дзвіниці ще до початку відновлювальних робіт 1860-х рр., коли дзвіниця перебувала у напівзруйнованому стані та церква на другому поверсі не функціонувала⁵. Тож можемо висувати, що вмурована у тіло стіни плита знаходилась на своєму первісному місці, ще від часів будівництва. З подальших видань праці М. Сементовського⁶, після згаданих ним відновлювальних робіт 1866 р., можна дізнатись, що плита перебувала на тому самому місці – на другому поверсі над дверима, що вели до вже колиш-

² Марголіна І. Є., Ульяновський В. І. Київська обитель святого Кирила. – К., 2005. – С. 251; Марголіна І. Є., Ульяновський В. І. Дзеркало вічності. Київська Кирилівська церква та Свято-Троїцький монастир. – К., 2019. – С. 245.

³ Науково-уніфікований паспорт № КН-3374 / склала Корольова О. А. – К., 2007. // Фондово-облікова документація Науково-фондового відділу Національного заповідника «Софія Київська». – С. 2.

⁴ Сементовский Н. Киев, его святыни, древности, достопамятности и сведения, необходимые для его почитателей и путешественников. – К., 1864. – С. 233.

⁵ Марголіна І. Є., Ульяновський В. І. Дзеркало вічності... – С. 247.

⁶ Сементовский Н. Киев, его святыни, древности, достопамятности и сведения, необходимые для его почитателей и путешественников / вид. 7-е. – К., 1900. – С. 285.

ньої церкви, адже храм не функціонував після ремонтних робіт у 1860-х рр., а призначення приміщення було змінено⁷. Ймовірно, плита знаходилась тут і надалі: наприклад, у путівнику по Києву 1930 р., що вийшов за редакцією Ф. Ернста, зазначено, що

Мал. 1. Фотографія плити з написом 1760 р.

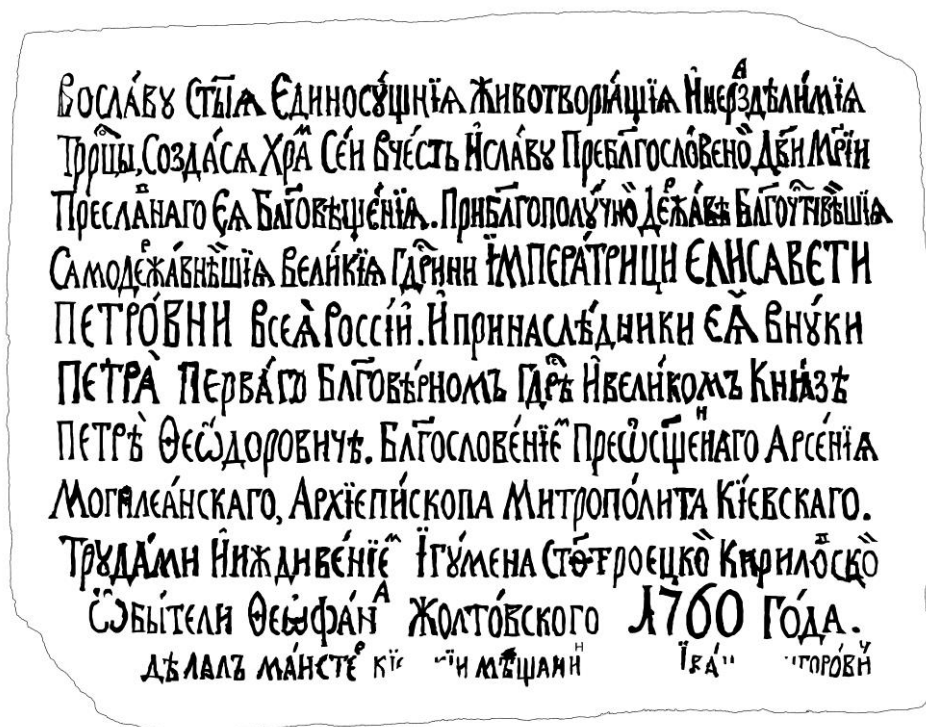
дзвіниця кирилівського монастиря була збудована І. Григоровичем-Барським у 1760 р.⁸, а саме це ім'я будівничого та саме цей рік присутні в написі на плиті. Вочевидь, остання змінила своє місце розташування після розбирання самої дзвіниці у 1930-ті рр.⁹ Ймовірно, її використали для мощення доріжки вздовж схилу, тому й не розбили на кавалки; з часом частина ґрунту сповзла по схилу, потягнувши за собою і плиту. На таку думку наштовхує

⁷ Марголіна І., Ульяновський В. Шедевр українського бароко... – С. 14–16.

⁸ Київ: провідник / За редакцією Ф. Ернста. – К., 1930. – С. 649.

⁹ Марголіна І., Ульяновський В. Шедевр українського бароко... – С. 17.

той факт, що, за свідченнями завідувачки музею у 1972–1994 рр. А. Федченко¹⁰, плита була знайдена приблизно 1973 р. на схилі перед входом на територію музею, праворуч від сучасних сходів¹¹. На фондовий облік музейний предмет взятий 2001 р. (протокол

Мал. 2. Прорисовка плити з написом 1760 р.

№ 1 фондово-закупівельної комісії від 14.12.2001), він наразі перебуває в експозиції музею «Кирилівська церква». Власне це те, що можна сказати про історичну долю пам'ятки.

Напис виконаний на прямокутній плиті з пірофіліту, розмірами 69×59 см, товщиною 7 см. Літери прорізані на глибину до 4 мм, вони підведені світло жовтою фарбою. Текст знаходиться на обробленому згладженому боці плити, натомість її тильний бік не оброблено. Така техніка обробки каменю свідчить, що для

¹⁰ Марголіна І. Літопис музею «Кирилівська церква». До 80-річчя від дня заснування // Відлуння віків. – 2010. – № 1 (12). – С. 55–56.

¹¹ Науково-уніфікований паспорт № КН-3374... – С. 2.

розміщення тексту обрана плита, яка раніше знаходилась у підлозі якого київського середньовічного храму. Найлогічніше припустити, що плита взята з Кирилівської церкви, проте подібних розмірів плити зустрічаються і в інших храмах: наприклад, прямокутна плита близьких розмірів (67×58 см) знаходиться у Софійському соборі, у приямку біля стіни північно-західної сховою вежі. Практика використання будівельних матеріалів середньовічних храмів та їх пристосування для існуючих потреб широко побутувала у ранньомодерну добу, тому подібне вторинне використання плити підлоги не є якоюсь дивиною. Плита частково пошкоджена, у неї відбиті кути та ділянки лицевої сторони внизу, також наявні дрібніші вибої на поверхні. Ці пошкодження вірогідніше пов'язати із наслідками розбирання дзвіниці у 1930-ті рр., коли плиту видирали зі стіни, куди вона була вмурована. Проте, незважаючи на пошкодження, які знищили кілька літер в останньому рядку, напис цілком підлягає прочитанню та реконструкції:

Во сла́вѣ Сѣ́бѣ Единосѣ́щнѣа Животвори́ація и Нерѣ́дѣлимѣа
 Трѣ́и соза́дса хрѣ́ сеи в че́сть и сла́вѣ Пре́блгосло́венѣ Дѣ́и Мѣ́ри
 Пресла́внаго ѿа́ Блгѣ́вѣщенѣа. При блгѣ́полѣ́чнѣ́ де́жавѣ́ блгѣ́чтивѣ́шѣа
 самоде́жавнѣ́шѣа вели́кѣа гдѣ́рини імператри́ци Єлисавети
 Петро́вни все́а Россі́и. И при наслѣ́дники ѿ́а внѣ́ки
 Петра́ Перва́го блгѣ́вѣ́рномѣ́ гдѣ́рѣ́ и вели́комѣ́ кня́зѣ́
 Петра́ Фе́ѣдоровичѣ́. Блгѣ́словенѣ́м пресѣ́щенѣаго Арсе́нѣа
 Могила́нскаго, Архіе́пископа Митропо́лита Кі́евскаго.
 Трѣ́да́ми и иждиве́нѣ́м ѿ́амена Сѣ́отроецкѣ́ Кирилѣ́сѣ́
 ѿ́взѣ́тели Фе́ѣѿфа́нѣ́ Жолто́вскаго 1760 го́да.
 Дѣ́лаа́лѣ́ ма́нѣ́стѣ́ кі́евскѣ́и мѣ́щани́ І́ван [Гри]го́ровѣ́

*У славу Святої Єдиносущної Животворящої і Нероздільної
 Трійци створився храм цей на честь і славу
 Препоблагословенної Діви Марії
 Преславного Її Благовіщення. При благополучній державі
 благочестивішої
 самодержавнійшої великої государині імператриці Єлизавети
 Петрівни всієї Росії. Та при спадкоємці її, онуку
 Петра Першого, благовірного государі та великому князі
 Петрі Федоровичі. Благословенням преосвященного Арсенія*

Могилянського, Архієпископа Митрополита Київського.

Працею та утриманням ігумена Свято-Троїцької

Кирилівської

обителі Феофана Жолтовського 1760 року.

Робив майстер київський міщанин Іван Григорович.

В історіографії поширена думка, ніби напис не відображає правдивий час постання Благовіщенської церкви, бо плита була, як гадають, виготовлена на самому початку будівництва дзвіниці, тож містить не реальну, а бажану для Жолтовського дату створення храму, дошка ця була вмурована до стіни на другому ярусі дзвіниці набагато пізніше освячення церкви 20 травня 1778 р., тоді, коли «сама реальна дата стерлась з пам'яті, натомість заготовлену 1760 р. дошку знову віднайшли й примістили в стіні над входом до церкви у дзвіниці»¹². З таким твердженням погодитись складно, адже воно суперечить обставинам та умовам створення подібних епіграфічних пам'яток. Текст складений за формулою, передбаченою виконанням урочистого напису на закладання храму, освячення місця під майбутній престол, що є першим етапом створення храму. У таких епіграфічних пам'ятках сповіщалось про те, на честь кого, за яких обставин, чиїм благословенням, чиїм коштом та коли був закладений храм. Усі ці елементи ми бачимо в нашому написі: повідомлено про те, що Благовіщенський храм збудовано Іваном Григоровичем-Барським стараннями та коштом ігумена Феофана Жолтовського у 1760 р. за благословенням київського митрополита Арсенія Могилянського за правління імператриці Єлизавети Петрівни. Зважаючи на ту обставину, що будівництво дзвіниці з надбрамною церквою почалось 1759 р., закладання Благовіщенського храму та освячення місця під престол на другому ярусі споруди у 1760 р. цілком логічне, тим більше, що на наступний, 1761 р., будівельні роботи вже були майже повністю завершені¹³. А вже через те, що за різних обставин остаточне завершення усіх опоряджувальних робіт на дзвіниці, у тому числі й облаштування внутрішнього храмового простору, затягнулось на довгий час, то чин власне освячення престолу, отже, і самої церкви, був здійснений на вісімнадцять років пізніше, 20 травня 1778 р. Відтак, напис міс-

¹² Марголіна І. Є., Ульяновський В. І. Дзеркало вічності... – С. 245.

¹³ Там саме. – С. 237–238.

тять реальну дату закладання Благовіщенської церкви на другому ярусі дзвіниці у 1760 р., плита з текстом була виготовлена саме на честь цієї урочистої події, тоді ж вона була вмурована до стіни над входом до храму, оповідаючи мирянам про час його **СЪЗДАНИЯ**.

Viacheslav KORNIENKO

**MEMORIAL PLATE ABOUT
THE CONSTRUCTION OF THE ANNOUNCEMENT
CHURCH OF THE ST. CIRIL'S MONASTERY
(publication of an epigraphic monument of the 18th
century)**

The article is devoted to the scientific publication of the inscription of 1760 on a slate slab, which announces the creation of the Church of the Annunciation on the second tier of the bell tower of St. Cyril's Monastery. Epigraphic monument of the 18th century stored in the repository collection of the National Conservation Area «St. Sophia in Kyiv».

Keywords: *St. Cyril's Monastery, Church of the Annunciation, Theophan Zholtovsky, Ivan Hryhorovych-Barsky.*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

До 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії
Київської митрополії Єрусалимським патріархом
Феофаном.

Збірник статей

Макетувальник – *Дмитро Гордієнко*

Палітурка – *Микола Ярмаусь*

Світлини кольорової вклейки – *протоієрей Іван Сидор*

Київська православна богословська академія
вул. Трьохсвятительська, 6
м. Київ, 01601

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
вул. Трьохсвятительська, 4
м. Київ, 01001

Підписано до друку 25.03.2021 р.

Формат 70×100/16. Папір офсетний.

Гарнітура Century Schoolbook. Друк офсетний.

Ум.-друк. арк. 42,0. Обл. вид. арк. 44,0

Наклад 200 примірників.